

УДК 376 – 056.45

Н. Ю. Сердюк,
кандидат педагогічних наук, старший викладач;
М. Г. Шемуда,
аспірант
(ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди")

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У сучасних умовах інтеграції України до загальноєвропейського освітнього простору особливої актуальності набуває питання підготовки молоді до педагогічної діяльності. У статті розглядаються психолого-педагогічні умови підготовки обдарованої молоді до педагогічної діяльності в контексті Болонського процесу. Аналізуються сучасні форми й методи роботи з обдарованими студентами. Визначено основні принципи підготовки обдарованої молоді до педагогічної діяльності.

Розбудова системи освіти України на інноваційних засадах, орієнтація на європейській освітній простір передбачають продовження реформування освітньої галузі на гуманістичних засадах із запровадженням особистісно-зорієнтованого підходу в навчально-виховному процесі. Виконання поставленого завдання розкриває нові перспективи в роботі з обдарованою молоддю. Одним із пріоритетних завдань діяльності вищого педагогічного навчального закладу є створення сприятливих умов для повного розкриття особистості кожної студента, розвитку та реалізації його природних здібностей на основі принципів співробітництва, толерантності, оптимізму, що сприятиме формуванню педагогічної майстерності. Тому, проблема підготовки обдарованих студентів до педагогічної діяльності є соціально-важливою й актуальною.

Різні аспекти проблеми навчання та виховання обдарованої молоді розробляються у працях О. Антонової [1], Л. Божович, А. Бударного, В. Галузинського, Ю. Гільбуха, В. Давидова, О. Дубасенюк, Л. Занкова, М. Євтуха, З. Калмикової, В. Кирієнка, А. Кірсанова, Т. Кудрявцева, Н. Лейтеса [2], О. Леонтьєва, Л. Прокопів [3], Я. Рудика, Є Спіцина, М. Федорова [4], О. Федорової [4] та ін.

Проведений аналіз джерельної бази дає можливість констатувати, що на сучасному етапі накопичений певний досвід дослідження проблеми підготовки обдарованих майбутніх учителів до професійної діяльності. Проте, на нашу думку, потребує всебічного комплексного вивчення та осмислення питання розробки інноваційних технологій та умов підготовки обдарованих студентів до педагогічної діяльності. Стаття має на меті дослідження психолого-педагогічних умов підготовки обдарованої молоді до педагогічної діяльності в контексті Болонського процесу.

На сучасному етапі розвитку суспільства висуваються нові вимоги до діяльності вищих педагогічних навчальних закладів, зумовлені ускладненням завдань і змісту педагогічної праці, важливою складовою якої є проблема виявлення, збереження та розвитку обдарованої особистості.

Навчально-виховний процес у вищих навчальних закладах має будуватися так, щоб максимально розкрити розумовий і креативний потенціал студентів, допомогти їм зрозуміти себе, створити повноцінне гуманне середовище для інтелектуального, творчого спілкування, в основі якого є ставлення до кожного студента як до особистості, індивідуальності, особливості якої необхідно поважати та враховувати. У теорії вищої педагогічної освіти професійна підготовка майбутніх учителів розглядається як складна динамічна система, стійке існування якої забезпечують певні внутрішні (виховна, освітня, розвивальна) та зовнішні функції (координуюча, інтегруюча) [5]. Так, відповідно до положень Болонського процесу, всі європейські вищі педагогічні навчальні заклади, що є основною базою підготовки висококваліфікованих учительських кадрів, зорієнтовані на інтенсифікацію навчально-виховного процесу зі створенням усіх сприятливих умов для ефективного навчання обдарованих студентів.

Зазначимо, що обдарованість як психолого-педагогічна та соціальна проблема особливої уваги дослідників набула в останні десятиліття ХХ століття. Незважаючи на значний досвід роботи з обдарованими дітьми, у світовій науці немає єдиного підходу до визначення поняття "обдарованість". У сучасній вітчизняній психолого-педагогічній літературі обдарованість визначається як "індивідуальна потенційна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності" [2: 23]. Звісно, людина не народжується на світ з уже сформованими здібностями, – вони набувають розвитку протягом усього її життя. Кожна особистість має свій набір здібностей, що відрізняється від інших не лише за їх якістю (наприклад, математичні, музичні, фізичні, тощо), але й за ступенем їх розвитку. Якщо в особистості виявлено в конкретній сфері діяльності дещо кращі результати, ніж у іншої особистості, то мова йде про наявність у неї

здібностей до цієї діяльності, а якщо ці результати є дуже високими, то можемо назвати це талантом, маючи на увазі не лише вищий рівень здібностей, а й своєрідні індивідуальні особливості, характерні для певної людини. Талант чіткіше виявляється у творчій діяльності людини, надаючи їй оригінальний стиль і характер. Розкрити талановиту особистість студента є складним, але посильним завданням кожного педагога. Тим більше, якщо мова йде про підготовку майбутніх учителів, які у свою чергу будуть навчати та виховувати наступне покоління, то перед вищими педагогічними навчальними закладами постає "подвійна" мета навчально-виховного процесу та подвійна відповідальність перед всією нацією за його результативність.

Досвід та практика показує, що підготувати висококваліфікованого професіонала може лише викладач високого рангу. До особистості такого педагога, крім знання предмета, що він викладає, ставиться ряд вимог: високий рівень розвитку особистісних якостей, інтелектуальної підготовки, досвід розв'язання загальнолюдських і професійних проблем. Для роботи з обдарованими студентами необхідна наявність умінь усувати та передбачати перешкоди на шляху їх творчого зростання й розкриття обдарованості, формування вмінь і навичок. Як говорив Г. Сковорода: "Не вчи камінь котитися, сама природа навчила його. Просто прийми перешкоду".

Ми переконані, що підготовка обдарованих студентів до педагогічної діяльності має бути цілеспрямованою, керованою, систематичною, повинна здійснюватися цілісно, охоплювати всі види навчання студентів. Робота з обдарованими студентами вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованої на новизну інформації та різноманітні види пошукової, аналітичної, розвивальної, творчої діяльності. Завдання мають бути логічно послідовними з подальшим ускладненням, сприяти оволодінню студентами навичками спілкування, вміннями розв'язувати різноманітні проблеми, проводити поглиблений аналіз отриманої інформації, творчому й критичному мисленню, вмінню використовувати отримані знання для конкурентоспроможної участі у будь-якій сфері суспільного життя. На нашу думку, важливо ще в період навчання у вищому педагогічному закладі освіти навчити студентів бачити ситуацію, аналізувати її, виділяти провідні ідеї, які лежать в основі пошуку її розв'язання, розробляти конструктивні схеми та варіанти практичних рішень. Так, формування педагога нового типу, думачого, ініціативного, творчого, самокритичного може бути успішним, якщо молодий учитель уже під час навчання буде поставлений в умови наближені до його майбутньої професійної діяльності.

Ефективність професійної підготовки обдарованих студентів до педагогічної діяльності суттєво залежить від організаційних форм навчальної роботи. Практика показує, що на сьогодні весь процес підготовки майбутніх учителів зводиться в основному до слова: лекції, семінарські заняття, лабораторний практикум, індивідуальні та групові консультації, тощо. Проте в умовах реформування вищої освіти, залучення до Болонського процесу, одним із найбільш перспективних шляхів удосконалення підготовки обдарованих студентів, озброєння їх необхідними знаннями, практичними вміннями й навичками є впровадження різноманітних активних форм і методів навчання. Їх засвоєння допомагає майбутнім педагогам швидше набути професійного досвіду, глибше усвідомити соціальне призначення професії вчителя. Доцільно на практичних заняттях використовувати активні методи навчання, зокрема аналіз педагогічних ситуацій і виховних задач, проблемні запитання, тренінги, ділові ігри, елементи мікрвикладання та моделювання фрагментів виховних заходів. Однак, на нашу думку, серед методів навчання обдарованих студентів мають переважати самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєння знань, умінь та навичок.

Однією з психолого-педагогічних умов підготовки обдарованих студентів до педагогічної діяльності є використання різноманітних форм і методів позааудиторної роботи. Так, на початку ХХІ століття є пріоритетною участь обдарованої молоді у проблемних групах, індивідуальній дослідницькій діяльності. Для підготовки дійсно всебічно та якісно підготовленого фахівця, необхідно приділяти більшу увагу нетрадиційним формам роботи зі студентами. А саме: застосування тренінгів, "круглих столів", навчальних ділових ігор, творчих дискусій, проблемних діалогів, тощо. Разом з тим, варто враховувати також традиції, які витримали випробування часом: участь у різноманітних гуртках, клубах, студіях, об'єднаннях, симпозіумах; організація студентських товариств; залучення молоді до розробки наукових теоретичних проєктів; діяльність дослідницьких груп "викладач – студент – аспірант"; участь у Всеукраїнських та Міжнародних студентських наукових конференціях; проведення наукових експедицій; тощо. Для становлення особистості, реалізації власних знань, умінь і навичок велике значення відіграють олімпіади.

На нашу думку, використання зазначених форм організації навчальної та позааудиторної роботи зі студентами сприяє створенню оптимальних умов для розвитку творчої особистості майбутнього вчителя, формуванню його психологічної готовності до творчої діяльності в освітніх закладах і допомагає поглибити уявлення студентів про специфіку роботи вчителя. Молодь, яка бере активну участь у позанавчальній діяльності закладу, швидко адаптується до виробничої обстановки, успішно

проходить педагогічну практику, оволодіває певним досвідом і професійними навичками, виявляє активність, самостійність, ініціативу в розв'язанні нестандартних ситуацій і завдань навчальної практики [3]. Так, позааудиторна виховна робота у вищому навчальному закладі повинна бути скерована на ефективну організацію самостійної роботи студентів, цілеспрямовану організацію їх дозвілля, максимальне задоволення пізнавальних і культурних потреб молоді, всебічний розвиток індивідуальних творчих потенцій студентів.

Зазначимо, що одним із найважливіших напрямів у підготовці вчителя є науково-дослідна робота. Широкі можливості для виявлення індивідуальних педагогічних здібностей студентів, формування у них глибоких професійних знань надає проведення конкурсів наукових робіт студентів.

У процесі формування творчої обдарованої особистості майбутнього вчителя важливе місце посідає педагогічна практика, основною метою якої є формування у студентів умінь застосовувати в педагогічній діяльності науково-теоретичні знання, здобуті при вивченні загальнопедагогічних суспільних і спеціальних дисциплін, розвиток інтересу до педагогічної і наукової діяльності. Педагогічна практика є також однією з форм визначення готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності в умовах, максимально наближених до професійної діяльності. Сьогодні, на жаль, безвідривна педагогічна практика на молодших курсах має переважно пасивний характер, а навчально-педагогічна на старших курсах настільки короткочасна, що студент встигає лише протягом незначного часу побувати в ролі вчителя, перевірити певною мірою свою професійну придатність, але про оволодіння основами педагогічної майстерності в результаті кількох проведених уроків не може бути й мови. Таким чином, за роки навчання у вищому навчальному закладі майбутні вчителі так і не встигають поєднати професійні знання з практичною діяльністю.

На нашу думку, основними видами навчання обдарованих студентів у контексті інноваційних технологій мають бути: особистісно-зорієнтоване, компетентісно орієнтоване, розвивальне, модульне, проблемне, інтерактивне, проектне навчання, комп'ютерні технології, ігрові технології навчання, технології розвитку мислення студентів.

Удосконалення професійної освіти на основі впровадження нових педагогічних технологій забезпечить професійний розвиток майбутніх фахівців. Сучасні технології навчання обдарованих студентів у вищих навчальних закладах значно підвищують ефективність навчальної діяльності, надають можливість для творчості, здобуття та закріплення професійних навичок, дозволяють реалізувати принципово нові форми і методи навчання обдарованих студентів.

Новим у практиці роботи українських вищих навчальних закладах є обмін студентами між європейськими університетами, участь у спільних програмах і проектах Європейського Союзу, які спрямовані на розвиток європейського виміру та підвищення якості освіти шляхом заохочення співпраці між різними країнами. Ця кооперація сприяє підвищенню кваліфікації, розвитку кар'єри і можливості для стажування у провідних європейських компаніях [3].

На сучасному етапі розвитку освіти основними принципами підготовки обдарованої молоді до педагогічної діяльності в контексті Болонського процесу вважаємо:

- *принцип діагностики*, який передбачає виявлення обдарованої студентської молоді на основі психолого-педагогічних досліджень та побудову навчально-виховного процесу з урахуванням їх індивідуальних особливостей для розкриття розумового і творчого потенціалу обдарованих студентів;
- *принцип співробітництва, толерантності, оптимізму* забезпечує повне розкриття особистості кожного студента, розвиток і реалізацію його природних задатків;
- *принцип оптимальності*, який виражається в оптимальному підборі наукового матеріалу для обдарованої молоді;
- *принцип реалізації обдарованою молоддю творчих можливостей* полягає в участі студентів у наукових конференціях, семінарах, круглих столах;
- *принцип системності та інтегративності*, сутність якого зводиться до розробки комплексних методик виявлення обдарованої молоді, диференційованого та індивідуального підходів до навчання і виховання обдарованих студентів;
- *принцип індивідуалізації та інтеграції*, який полягає у врахуванні індивідуальних потреб і можливостей студента;
- *принцип креативності*, що відтворює необхідність виявлення можливостей змісту виховного та навчального матеріалу для формування творчої особистості;
- *принцип варіативності* передбачає урізноманітнення змісту, форм і методів навчання обдарованих студентів;
- *принцип новизни*, полягає в належній змістовній наповненості занять, новизні поданої інформації;
- *принцип прогностичності* зводиться до вміння передбачити напрями, характер та особливості розвитку обдарованої особистості;

– принцип професійної доцільності полягає в наявності педагогічних здібностей та відповідних фахових якостей, професійної компетентності.

У ході дослідження ми дійшли висновку, що підготовка обдарованої молоді до педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах України буде ефективною за наступних психолого-педагогічних умов: виявлення обдарованої молоді (шляхом використання різноманітних методик) та її підтримка, мотивації обдарованої молоді до творчої роботи, активної участі студентів у різноманітній діяльності ВНЗ, диференційованого відбору форм, методів і принципів підготовки обдарованих студентів, професійно-педагогічної спрямованості науково-дослідної роботи, неперервності та наступності етапів підготовки обдарованих майбутніх учителів, спеціальної підготовки викладачів вищого педагогічного навчального закладу до роботи з обдарованими студентами, відповідного методичного забезпечення.

Перспективами подальших розвідок є вивчення стану проблеми в зарубіжних країнах, розробка загальнодидактичної технології підготовки обдарованої молоді до педагогічної діяльності в школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонова О.Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів / О.Є. Антонова; ЖДУ ім. І. Франка. – Житомир, 2007. – 471 с.
2. Лейтес Н. С. Возрастная одарённость школьников / Н. С. Лейтес. – М. : Академия, 2000. – 320 с.
3. Прокопів Л. М. Робота з обдарованою молоддю в педагогічних ВНЗ України в контексті болонського процесу / Л. М. Прокопів // Актуальні проблеми педагогіки: методологія, теорія і практика. – Горлівка, 2007. – С. 211-219.
4. Федоров М. Педагогічні умови професійної підготовки студентів до роботи з обдарованими дітьми / М. Федоров, О. Федорова // Рідна шк., 2007. – № 2. – С. 24-26.
5. Абулулина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: для пед. спец. высш. учеб. заведений / О. А. Абулулина. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.

Матеріал надійшов до редакції 27.11. 2009 р.

Serdyuk N. Yu., Shemuda M. G. Psychological and pedagogical conditions of preparation of gifted youth to pedagogical activity in the context of Bologna process.

В современных условиях интеграции Украины в общеевропейское образовательное пространство особую актуальность приобретает вопрос подготовки молодежи к педагогической деятельности. В статье рассматриваются психолого-педагогические условия подготовки одаренной молодежи к педагогической деятельности в контексте Болонского процесса. Анализируются формы и методы работы с одаренными студентами. Обозначены основные принципы подготовки одаренной молодежи к осуществлению соответствующей деятельности в контексте Болонского процесса.

Serdyuk N. Yu., Shemuda M. H. The Psychological and Pedagogical Conditions of the Preparation of Gifted Youth to the Pedagogical Activity in the Context of the Bologna Process.

In the modern conditions of Ukraine's integration to the common European educational space the question of youth's preparation to the pedagogical activity gains more topicality. The article deals with the problems connected with the psychological and pedagogical conditions of the preparation of gifted youth to the pedagogical activity in the context of the Bologna process. It also analyzes forms and methods of work with gifted students. The principles of gifted youth preparation to the pedagogical activity in the context of the Bologna process are defined.